

Tamar

Monique Hoolt

Voor mijn ouders Bert Hoolt en Gerrie Hoolt-Wes
en mijn grootouders H. Hoolt en A.E.C. Hoolt-Verkuil.

*‘The world is a dangerous place, not because of those who do evil, but because
of those who look on and do nothing.’ – Albert Einstein*

De personages en het verhaal zijn fictief. Het is een eerbetoon aan alle
kinderen die het slachtoffer zijn van een oorlog.

© 2017 Futuro Uitgevers BV, Amsterdam
Redactie: Rob Steijger
Vormgeving: SBGO Grafisch ontwerp, Amsterdam
Auteursfoto: Raffaele Ceccarelli

ISBN 9780492221643

NUR 337

Mail: welkom@futurouitgevers.nl

Alle rechten voorbehouden. Alle intellectuele eigendomsrechten, zoals auteurs- en databankrechten, ten aanzien van deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Futuro Uitgevers BV en de auteur.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, kan voor de afwezigheid van eventuele (druk)fouten en onvolledigheden niet worden ingestaan en aanvaarden de auteur(s), redacteur(en) en uitgever deswege geen aansprakelijkheid voor de gevolgen van eventueel voorkomende fouten en onvolledigheden.

www.futurouitgevers.nl www.twitter.com/futurouitgevers www.facebook.com/futurouitgevers

DEEL I

1943-1945

Met haar armen over elkaar gevouwen staat Antonia in de deuropening van haar huis. De stoeptegels in de verlaten straat glanzen donkergrijs door de plensbui van zonet. Uit de platanen dwarrelen gele bladeren, een windvlaag blaast ze voort door de goot. Een rilling kruipt over haar rug, Antonia trekt haar wollen vest dicht om zich heen. Waar blijven de jongens? Waarschijnlijk zijn ze aan het voetballen met hun vrienden en de tijd weer eens vergeten. In gedachten ziet ze Johan en Willem naar huis draven. Ze is blij dat haar zoons ondanks de huidige omstandigheden zo onbezorgd kunnen spelen.

Bij de burens zijn alle deuren gesloten en bij sommigen zijn de gordijnen achter de geruite ramen al dicht. De oranje dakpannen op de puntdaken glimmen, rookpluimen stijgen op uit de schoorstenen. In de verte klinkt het gebulder van zware voertuigen. De buurman vertelde dat de Duitsers vandaag extra straatcontroles houden; de spanning hangt voelbaar in de lucht alsof er onweer op komst is.

Met beide armen naar boven gestrekt en haar vingers in elkaar verstrengeld, rekt Antonia zich uit en ademt diep in. De geur van regen is vermengd met een walm van verbrand hout. Ze laat haar armen zakken. Haar kinderen komen niet sneller thuis als ze hier blijft staan wachten. Met haar elleboog duwt ze de deur achter zich verder open totdat aan het einde van de straat een werveling haar aandacht trekt.

Een vrouw stuift de hoek om, haar mantel wappert om haar benen, de sjaal om haar hals achtervolgt haar als een fladderende kraai. Ze kijkt over haar schouder en stopt. Met haar vuist bonst ze op iedere deur in de straat, met haar andere arm klemt ze een bundel in een groene deken stevig tegen haar borst. ‘Help me alstublieft!’ Een hoge overslaande stem. Niemand doet open.

Ze kijkt gejaagd om zich heen. Abrupt staat ze stil en houdt haar blik op Antonia gericht. Als bevroren staren ze elkaar aan totdat de vrouw opnieuw begint te rennen. Haar lange bruine krullen zwaaien heen en weer. Zwaar ademend en met opengesperde ogen komt ze dichterbij.

Antonia deinst achteruit als de vrouw het pakketje in haar armen duwt. ‘Alstublieft, helpt u mijn dochtertje!’ Ze draait zich om en holt verder. Aan de grond genageld houdt Antonia het zachte lijfje van een baby tegen zich aan.

Laarzen stampen op de straatstenen. Een groep Duitse soldaten marcheert de straat in. Hun stalen helmen bewegen gelijktijdig en ritmisch alsof de militairen worden begeleid door marsmuziek. Met het kind tegen haar borst gedrukt zet ze een stap naar achteren. Vlak voordat Antonia de deur sluit, vertraagt de vrouw haar pas. Met opgeheven hoofd steekt ze haar handen omhoog en loopt recht op de soldaten af.

Antonia leunt met haar rug tegen de muur in de gang, haar benen lijken van pudding, ze knijpt haar ogen stijf dicht. Waarom deed die vrouw geen enkele moeite te ontsnappen? Ze gaf zich gewoonweg over. In Antonia's armen beweegt de baby, vanuit de deken kijken ronde lichtbruine ogen haar aan als donkere meertjes en onwillekeurig glimlacht ze.

In de woonkamer legt Herman zijn krant naast zich neer op de bank. 'Wat heb je daar?' vraagt hij terwijl hij overeind komt.

Ze opent haar mond en sluit hem weer. Het liefst wil ze alles tegelijk vertellen en weet niet waar ze moet beginnen.

Zonder haar antwoord af te wachten, komt hij naar haar toe en schuift de deken aan de kant waardoor ze het gezichtje beter kunnen zien. 'Van wie is dit mooie kleintje?'

Antonia dwingt haar benen een paar passen richting de dichtstbijzijnde stoel. Stotterend vat ze samen wat er is gebeurd.

Met een bleek gezicht staart Herman naar de baby op haar schoot. 'Zou die vrouw de moeder zijn?'

Antonia knikt. Voorzichtig vouwt ze de deken open en aait over het hoofdje met het donzige haar. Als ze het kind optilt en overhevelt naar haar andere arm valt er iets wits op de grond.

Herman pakt een stukje papier op en vouwt het open: '*Tamar Rosendaal, geboren op 5 januari 1943. Dochter van Mirjam Jakobs en Daniël Rosendaal.*' 'Staat er verder niets op?'

Hij keert het briefje om. 'Nee, dat is alles.'

Langzaam dringt het drama tot haar door dat zich zojuist heeft afgespeeld bij hun voordeur. Waar zou die vrouw nu zijn? Wat zal er met haar gebeuren?

Antonia recht haar rug. Het ziet ernaar uit dat het kind vandaag en waarschijnlijk de komende dagen bij hen blijft. 'We hebben babyvoeding nodig. En anders prak ik eten fijn.'

Het is een geluk dat ze in het oosten van het land wonen. Levensmiddelen zijn hier ook schaars, maar in hun omgeving zijn genoeg boerderijen waar ze voedsel kunnen bemachtigen. En hun tuin is de afgelopen jaren veranderd in een moestuin. De sierplanten en bloemen zijn vervangen door groenten, van wortelen en bieten tot alle soorten kool.

Op haar schoot trappelt de baby met gekromde beentjes en brabbelt. Goed, even nadenken want het is alweer een tijdje geleden dat de jongens klein waren. Haar ogen dwalen over het kind. Het draagt een wit truitje en daaroverheen een roze katoenen vestje, het broekje en de sokjes zijn licht-roze. ‘Kleding maak ik zelf voor haar. Ik heb nog wol liggen, daarvan kan ik van alles breien.’

Herman legt het briefje op tafel. ‘Dat kun jij nu allemaal wel eenzijdig beslissen, maar wat mij betreft gaat ze hier zo spoedig mogelijk weg. Als ontdekt wordt dat wij een Joods kind verbergen, zijn de gevolgen rampzalig.’

‘Wil je een baby op straat zetten?’ Met beide armen houdt ze het meisje dicht tegen zich aan.

‘Natuurlijk ga ik dit hummeltje niet op straat zetten, maar we moeten ook aan onze eigen veiligheid denken. Wil je het risico lopen dat ze ons arresteren en we in een werkkamp belanden?’

‘Nou ja, Herman! We kunnen toch niet alleen aan onszelf denken? Dit is een noodsituatie en juist omdat het een Joods meisje is, moeten we haar helpen. Buiten heeft ze te veel vijanden. Bovendien heb ik haar moeder recht in de ogen gekeken. Niemand wilde die vrouw helpen, onze burens deden niet open. Wij mogen dit kind niet aan haar lot overlaten.’

Tijdens de stilte die volgt, vouwt Herman beide handen gestrekt over zijn neus. Hij kijkt strak voor zich uit en drukt met zijn vingertoppen rimpels in zijn voorhoofd.

Antonia sluit haar ogen en voelt het zachte babyhaar kriebelen tegen haar kin. De talkpoedergeur en zachte rondingen van de baby roepen een stroom van herinneringen op. Voor haar geestesoog verschijnt het fletse gezichtje van haar dochter Elisabeth.

Snel heft ze haar hoofd op naar Herman en ze slikt verwoed. Welke argumenten kan ze nog meer bedenken om hem te overtuigen? Als het meisje moet vertrekken, zal ze dat niet domweg accepteren.

Herman pakt zijn pijp van tafel, stopt plukjes tabak in de roodbruin glanzende kop en brengt de steel naar zijn mond. Met een lucifer steekt hij de pijp aan, neemt enkele trekjes en schraapt zijn keel. ‘Onder de voorwaarde dat het tijdelijk is, kan ze bij ons blijven. Totdat we een andere oplossing hebben gevonden.’

Roerloos staart Antonia naar haar schoot. Welke oplossing verwacht hij te vinden? Waar kan dit kind naartoe? De meeste mensen kampen met dezelfde angsten als Herman.

Hij staat op en keert met zijn hand onder haar kin haar gezicht naar zich toe. ‘Ik hoop dat niemand heeft gezien dat die vrouw haar baby aan jou gaf.’ Zijn adem ruikt naar tabak en zijn ogen staan ernstig. ‘Onze jongens komen

zo thuis. Zij zijn voor mij de belangrijkste reden waarom ik dit kind hier niet wil laten onderduiken.’

Antonia duwt zijn hand weg en wendt haar hoofd af. Uiteraard moeten ze ook aan Willem en Johan denken. Alsof zij een moeder is die haar eigen zoons vergeet.

‘Zouden de moffen weten dat ze een baby bij zich had?’ Hermans ogen schieten heen en weer. ‘Nu ze haar hebben opgepakt, is ze alleen.’

‘Je bedoelt dat de Duitsers op zoek gaan naar dit meisje?’

Herman ijsbeert door de kamer, trekt aan zijn pijp en blaast blauwgrijze wolkjes uit als een stoomlocomotief. ‘Het zou me niet verbazen als ze in onze straat huiszoekingen komen doen. En buiten bestaat de kans op een straatcontrole of een treffen met diezelfde soldaten.’

Hij legt zijn pijp in de asbak op tafel en blijft vlak voor Antonia staan. ‘We moeten opschieten. Ik ga met haar aan de achterkant naar buiten en via het paadje tussen de tuinen door naar de Woolderbeekweg. Van daaruit loop ik naar Betsy en Pieter, dat is ongeveer tien minuten vanaf hier.’

‘Nee Herman, dat kan ik beter doen! Een man met een baby in zijn armen is veel te opvallend.’ De ware reden dat hij opvalt durft ze niet te zeggen. Doordat zijn rechterbeen iets korter is, loopt hij een beetje mank.

‘Ik kan haar toch in een tas verstoppen?’

Met een sprongetje staat Antonia op. ‘Ik houd haar tegen me aan, om te voorkomen dat ze huilt. Naar Betsy en Pieter gaan, vind ik een goed idee. Ze wonen dichtbij en zijn betrouwbaar.’

Gedecideerd schudt Herman zijn hoofd. ‘Jij blijft hier totdat Johan en Willem thuiskomen.’

Ze kan geen andere redenen bedenken om te protesteren, er is te weinig tijd voor een discussie. ‘Ik haal de witte wollen deken die op onze slaapkamer ligt.’ Ze schuift het kind door naar Herman en holt de kamer uit.

Als ze weer beneden komt, houdt Herman de baby onbeholpen met gestrekte armen voor zich uit. Samen wikkelen ze de deken om het meisje en leggen haar in een rieten boodschappenmand. De kleine roze oogleden met donkere wimpers zakken dicht, het lijkt erop dat ze in slaap valt.

Herman grist zijn jas van de kapstok en via de keuken draven ze naar hun tuin. Buiten begint het te schemeren. In het gras klinkt het geritsel van bladeren, het gebrul van motoren komt dichterbij. Na een vluchtige kus op haar wang snelt Herman met de mand aan zijn onderarm over het tuinpad. Eigenlijk is het nauwelijks zichtbaar dat hij hinkt. Antonia vouwt haar handen, het liefst zou ze willen bidden tot God. De steun die dat geeft en het vertrouwen dat er hulp van bovenaf komt, lijken haar heerlijk geruststellend, maar ze is niet gelovig.

Herman slaat voorbij hun schuur linksaf en volgt met forse stappen het weggetje tussen de aangrenzende tuinen. Voordat Antonia zich omdraait en naar binnen gaat, voelt ze dat hij zich moet inhouden om niet te rennen.

Antonia stapt heen en weer in de keuken. In gedachten ziet ze Herman met de rieten mand aan zijn arm over straat lopen. Hopelijk houdt het meisje zich stil. Hij zou al bij Pieter en Betsy moeten zijn aangekomen. De groene deken hangt nog over haar arm, ze vouwt hem op en legt hem in de bijkeuken onder een stapel wasgoed.

De bel galmt door het huis en direct daarna wordt op de voordeur gebonsd. Antonia krimpt in elkaar en blijft stokstijf staan. Een mannenstem brult: 'Aufmachen!' Daar zijn ze, Hermans vermoeden was juist. Zal ze net doen of er niemand thuis is? Die kerels trappen ongetwijfeld de deur in als zij niet opendoet. Laat ze maar komen, ze heeft niets te verbergen. Opnieuw davert een gedreun van vuisten op hout door de gang. 'Ja, ja, ik kom eraan,' roept ze terwijl ze naar de voordeur slentert.

Antonia houdt de klink stevig vast om het beven van haar hand te stoppen en opent de deur. Op haar stoep staan vier mannen op een rij. Twee jonge Duitse militairen, die onbewogen voor zich uit kijken, flankeren twee Nederlandse politiemannen. Een van hen herkent ze. Hij is de vader van een vriendje van Johan. Ze wil hem gedag zeggen maar hij lijkt haar niet te herkennen. Waarom draagt hij een politie-uniform? Ze dacht dat hij melkboer was. Pas geleden had ze hem nog gezien met zijn witte jas op een bakfiets tijdens een bezorgronde in het centrum van Hengelo.

De tweede Nederlander heeft een brede grijns op een rond gezicht met rode wangen. Zijn onderkin en hals lopen naadloos in elkaar over, afgekneld door de kraag van het uniform. Een brede leren riem staat strakgespannen onder zijn buik waarop zijn handen rusten. Hij ziet eruit als een goedmoedige tuinkabouter maar de lach past niet bij zijn ijskoude ogen.

'Goedendag mevrouw, wilt u zo vriendelijk zijn om ons binnen te laten?' Hij probeert Nederlands te praten zonder een Twents accent.

Voordat Antonia kan reageren, schuiven de twee Duitsers haar aan de kant. Een soldaat stampvoet de trap op naar boven en de ander dendert naar de keuken.

'Wat een brutaliteit!' Haar stem klinkt schel en ze wendt zich hulpzoekend tot de vader van Johans vriendje, die zijn blik op de grond richt.

De andere politiemann waggelt de gang in. 'Beste mevrouw, er vindt een

huiszoeking plaats bij alle huizen in deze straat, niet alleen bij u. Wij doen slechts ons werk.'

Ze bijt met zoveel kracht haar kiezen op elkaar dat ze kramp in haar kaken krijgt. Hoezo doet hij slechts zijn werk? Hij heult met de bezetter en keert zich tegen zijn eigen landgenoten.

Met een stevige greep om haar bovenarm sleurt hij Antonia mee naar de woonkamer. 'Bent u alleen hier?'

'Ja, mijn man is op zijn werk en onze kinderen spelen ergens buiten.'

Boven klinkt een dreun van een kast die omver wordt gegoooid en vanuit de keuken het gerammel van gietijzer en koper. Wat denken die lompe kerels wel niet, laat ze met hun handen van haar spullen afblijven. Ze houdt haar adem in en blaast uit door haar mond. Wat kan ze beginnen in haar eentje tegen vier mannen, die ook nog eens bewapend zijn? Ze moet kalm blijven.

De agent laat haar arm los en wijst met een kort gebaar naar de dichtstbijzijnde fauteuil. De grijns van oor tot oor lijkt op zijn gezicht gebeiteld. Achter hem staat de melkboer, hij wipt op zijn tenen op en neer.

Langzaam zakt ze op de stoel. Ze wrijft over haar bovenarm en voelt nog steeds de afdruk van de klemmende vingers; daar houdt ze waarschijnlijk een blauwe plek aan over. Ze sluit haar vest tot aan haar hals en schrikt op door een knal die door het huis echoot. De achterdeur slaat tegen de buitenmuur, zware voetstappen klinken op het tuinpad en ze vermoedt dat de schuur wordt doorzocht.

Op tafel rust de gedooftde pijp van Herman in de asbak. Ineens voelt ze het bloed uit haar gezicht wegtrekken. Verdorie. Hoe kan ze zo dom zijn dat briefje te laten liggen. Die NSB'er hoeft niet slim te zijn om te begrijpen dat het over een Joods kind gaat met zulke namen.

De agent neemt haar onderzoekend op en Antonia dwingt zichzelf rustig terug te kijken. Met gefronste wenkbrauwen tuurt hij naar de tafel en pakt het stukje papier op. Zonder het open te vouwen, wentelt hij het briefje tussen zijn wijsvinger en duim. Het liefst wil ze het weggrissen. Ze perst haar vingers onder haar bovenbenen en gaat op haar handen zitten.

Recht boven hen trilt het plafond door iets zwaars dat tegen de grond slaat. Spullen rollen over de planken van hun slaapkamervloer. De politie-man legt het briefje terug, kijkt omhoog en grinnikt. 'Ze zijn niet bepaald zachtzinnig.'

De melkboer schiet in een lach die direct verdwijnt als Antonia hem een vernietigende blik toewerpt. Snel draait hij zich om en gluurt uit het raam aan de achterkant alsof hij iets bijzonders bestudeert in hun tuin.

Terwijl de andere agent aan de voorkant op de vensterbank leunt en de straat in kijkt, slaat Antonia haar benen over elkaar en buigt naar voren.

Haar hand hangt boven de tafel en haar vingers omsluiten het stukje papier. Met een vloeiende beweging haalt ze haar arm naar zich toe. Of had ze het briefje juist beter kunnen laten liggen? Als hij merkt dat het weg is, maakt ze het verdachter.

De politieman keert zijn grijnzende gezicht naar haar toe. Ze kijkt hem recht in zijn ogen en schuift bij de binnenkant van haar pols het briefje in haar mouw. Met haar armen over elkaar gevouwen leunt ze naar achteren tegen de stoelleuning. ‘Wat verwachten jullie hier te vinden?’

De twee mannen stappen opzij als de Duitse soldaten naar binnen stormen. Ze trekken de kussens uit de bank en het wandmeubel van de muur. Boeken en fotolijstjes vallen op de grond, een witte porseleinen vaas die van Hermans oma is geweest, spat in stukken uiteen. De kast blijft met een hoek scheef op de salontafel hangen. Antonia buigt haar hoofd. Het lijkt een eeuwigheid te duren voordat het stil wordt. Afgemeten knikken de soldaten naar de Nederlandse agenten en verlaten de woonkamer.

De man met de sardonische lach klapt in zijn handen. ‘Op naar het volgende huis.’ Hij maakt een kleine kniebuiging. ‘Hartelijk dank voor uw gastvrijheid, ik wens u een prettige avond.’

De vader van Johans vriendje knipoogt en zegt haar vriendelijk gedag.

Het gestamp van laarzen verstomt. Haar blik dwaalt over de puinhoop in hun woonkamer. Naast haar voeten ligt een zilverkleurige fotolijst. Ze pakt hem op. Achter een glazen spinnenweb zit Johan als driejarig jongetje op hun bank met zijn babybroertje in zijn armen. Antonia aait met haar wijsvinger over de foto, een traan rolt over haar wang en valt op het gesplinterde glas.

Op straat drentelen mannen in uniform rondom legergroene vrachtwagens en politieauto's. In de verte klinkt geschreeuw, het gejammer van een kind, een vrouw slaakt een gil. Antonia duwt de voordeur dicht en leunt met haar rug tegen de binnenkant. Het zeil in de gang is bezaaid met grote modderige schoenafdrukken. Ondanks dat ze bezorgd is dat haar zoontjes nog niet thuis zijn, is ze blij dat de jongens dit grove geweld niet hoefden mee te maken.

Met haar handpalmen probeert ze de mist in haar hoofd weg te masseren. Zou Herman bij Betsy en Pieter zijn? Ze moet er niet aan denken dat hem iets overkomt.

Twaalf jaar geleden leerde ze Herman kennen op een verjaardagsfeestje van een vriendin. Op de achtergrond speelde een grammofoon, zachtjes zong hij mee met 'Puttin' on the Ritz' en bewoog alsof hij het liefst door de kamer zou willen dansen. Herman dacht dat niemand het zag totdat hij haar blik opmerkte. Ze lachten naar elkaar en vanaf dat moment spraken ze zo vaak mogelijk af. Toen ze deze ruime arbeiderswoning in Tuindorp konden betrekken, was ze pas twintig en wilde niets liever dan het streng christelijke pleeggezin ontvluchten. Tot op de dag van vandaag heeft ze nooit spijt gehad dat ze met Herman is getrouwd, een leven zonder hem kan ze zich niet voorstellen.

Het briefje in haar vestmouw kraakt. Ze haalt het eruit en legt het weer op tafel in de woonkamer. Onder haar schoenzolen knarsen stukjes glas. Het lijkt wel of er een tornado door hun huis heeft geraasd. Ze raapt enkele boeken van de vloer en veegt met haar mouw de glassplinters van de kaften. Ronkende legervoertuigen rijden langs waardoor de ramen in hun sponningen trillen. Met de boeken in haar armen leunt ze naar voren over de vensterbank. Rechts van haar schuifelen mensen in een rij op straat met hun armen omhoog en gekruist in hun nek. Ze ziet alleen hun achterkant en herkent hen niet. Via een loopplank stappen ze achter in een vrachtwagen. Misschien hadden deze huiszoekingen helemaal niets te maken met de Joodse vrouw en haar kind. Of waren de Duitsers wel op zoek naar het meisje en is dit bijvangst?

Aan de achterzijde van de woonkamer klopt iemand op het raam. Ze keert zo bliksemsnel om dat de bovenste boeken van de stapel op de grond

vallen. Dat kunnen haar kinderen niet zijn, Johan en Willem kloppen nooit voordat ze binnenkomen. Ze blijft staan als de achterdeur wordt geopend.

‘Antonia!’

Het is de stem van Pieter. Hij stapt de kamer in en ze vallen elkaar in de armen. Al gauw voelt het ongemakkelijk. Pieter en zij omhelzen elkaar normaal gesproken nooit, ze geven elkaar hooguit een zoen op de wang met oud en nieuw of als ze elkaar feliciteren met een verjaardag. Houterig maakt ze zich los uit de omhelzing.

‘Herman is bij ons met de baby.’

Haar armen vallen langs haar lichaam alsof er in een keer een loden last van haar schouders glijdt. ‘Gelukkig!’

‘Hij had mij gevraagd om hier even te kijken hoe het gaat.’ Met een hand voor zijn mond bekijkt Pieter de ravage. ‘Jullie angst voor een huiszoeking was wel degelijk terecht.’

Ze schudt haar hoofd om het duistere beeld kwijt te raken dat zich opdringt, hoe Herman, zij en de baby worden afgevoerd door de zwaarlijvige grijnzende tuinkabouter.

‘Voor de zekerheid blijft Herman vannacht bij ons slapen, morgen komt hij samen met Betsy op de fiets hier naartoe. Betsy zit achterop en neemt het kleintje in de mand op schoot. Op die manier lijkt het net een echtpaar dat boodschappen gaat doen.’

Antonia laat zijn woorden bezinken en knikt instemmend.

‘Herman heeft ons verteld hoe het kind bij jullie is terechtgekomen. Wat gaan jullie doen?’

Ze haalt haar schouders op. ‘We moeten eerst verwerken wat ons vandaag allemaal is overkomen. Vooral Herman heeft twijfels, hij vindt het te riskant.’

‘Het meisje met haar moeder herenigen zou natuurlijk de beste oplossing zijn.’ Pieter wrijft met zijn wijsvinger en duim over zijn borstelige snor en kijkt om zich heen. ‘Zullen we samen hier de boel eens opruimen?’

‘Graag, ik kan wel wat hulp gebruiken. Kun jij in de keuken beginnen?’

Antonia zet de schemerlamp overeind, drukt er de stoffen lampenkap met franjes bovenop en knipt het licht aan. Zo snel mogelijk wil ze de sporen uitwissen van de beesten die in haar huis waren. Ze pakt de kussens van de vloer, schudt ze uit en legt ze terug op de bank. Op haar hurken verzamelt ze de glasscherven van een gesneuveld lijstje. Ernaast ligt een foto. Haar zontjes zitten op schoot bij sinterklaas en kijken benepen in de lens. Waar blijven Willem en Johan? Het wordt hoog tijd dat de jongens thuiskomen. Vanaf nu zal ze strenger optreden en met hen afspreken dat ze voortaan ruim voor het donker binnen zijn.

Pieter steekt zijn hoofd om de hoek. ‘Helaas moet ik stoppen, de avondklok gaat zo in.’

‘Kun je me nog helpen het wandmeubel overeind te zetten?’

Gezamenlijk tillen ze ieder aan een kant de kast op, die krakend protesteert, totdat hij met een doffe bons op zijn plek tegen de muur staat. Zo te zien heeft het meubelstuk de val overleefd. In het eikenhouten blad van de salontafel zit een diepe buts waar de hoek van de kast was terechtgekomen. Over de vloer ligt de inhoud verspreid, voor haar voeten een bronzen kaarsenstandaard en een geknakte geranium in de aarde naast een gebroken bloempot. Zuchtend wendt ze zich tot Pieter. ‘Bedankt en geef Herman een kus van mij. Zeg maar dat alles goed gaat en vertel pas morgenochtend wat hier is gebeurd.’

Pieter knikt en lacht. Net als hij de achterdeur in de keuken wil openen, komen Willem en Johan thuis. Met rode wangen en piekerig nat haar leunen ze hijgend tegen de deurpost. Antonia is te opgelucht om de jongens bestraffend toe te spreken. Haar zoons lopen naar binnen en kijken met grote ogen om zich heen naar de chaos.

‘Alles is in orde, donderstenen,’ zegt Pieter. ‘Ik moet nu gaan.’